

ԹԻԻԻԲԱՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ԾԻՍԱՆՈՍԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ
ՍՈՒՌՈՒՄԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

II
Սուխումի շրջանում ծխախոտագործները մեծ մասը հայեր են. նրանք ընտրել են հողի լավ տեղերը և արդիւնաբերութեան ամենալավ տեսակները, և բացի այդ՝ նրանք երբեք չեն խորհրդաւորում, ինչպէս անում են միւսները: Վերջին կոտորածներից յետոյ՝ թիւրքահայերի գաղթականների մի ստուար մասն էլ այս կողմերն է ապաւինել, շատերն իրանց ծանօթ ազգականների մօտ օթեան գտնելով, շատերն էլ նրանց յոյսով այստեղ գործ սկսելու տենչանքով: Պէտք է ասել, որ շատերն աշուղակ է այդ:

Շատ թիւրքեր էլ գաղթել են այստեղ, մասնաւոր լազերից: Նրանցից շատերը երկար տարիներ այս կողմերումն են, սակայն, չնորհիւ իրանց աւագակաւարտը և խարդախ բնաւորութեան, մի բան չեն դարձել, թափառական կեանք են վարում և իրար թէ հողն են պատճառում տեղական վարչութեան և թէ քննադատ խաղաղ երկրագործներին: Հայերը և յոյները, ցանկանալով գաւառ մնալ ուրիշ բրտիքով ապրելու սովորած զաւգանաբարտը աղբի ներկայացուցիչների ներդրութիւններից, ծրագրել էին մի մեծ կարեւոր-հող առնել և միասնաբար միասին, ցրված չը լինել, որպէս զի այդ աւագակները չը համարձակվէին նրանց մօտենալ և նրանց քրտինքի արդիւնքը յափշտակել: Սակայն յարմար մեծ տեղ չը գտան, որ բոլորովին համապատասխանէր նրանց պէտքերին, իսկ եղածն էլ շատ թանկ լինելով նրանց միջոցները չեն ներդրում:

Այստեղ բազմաթիւ մեծ յիշատակելի հայ երիտասարդ գիւղացիներից մի քանիսի հերոսութիւնները, որոնք իրանց քաջութեամբ շատ դէպքերում լաւ խրատներ են տուել այդ աւերիչ աւագակաւարտը խմբերին: Այդպիսի մի երիտասարդի մասին մեծ պատմութեւն է կարդալ աւերիչ ունեցանք նրան տեսնելու: Պէտք է գիտենալ, ընկերացի, թէ որքան բազմաթիւ տալանտաւոր թիւն թողեց նա մեծ վրաս, անշուշտ կը թողնէր և բոլոր տեսողներին: Չենք ուզում նկարագրել նրա արտաքինը, այդ արդէն հասկանալի պիտի լինի. խոսակցութիւնից երևում էր նրա ինտելիգենտ լինելը: Մտանք նրա սենեակը. սենեակի վրա դարձած են Բաֆֆիի գրութեանը, որոնց հերոսների մասին նա խոսում էր ամենաշատ: Ոգիւրութեամբ, «Մշակ» համարները կարգին դարձած, մի քանի համար «Մուրճ» ամսագրից՝ 1896 թվի, և այլ գրքեր, Գրիգոր Արծրունու լիտագրաֆիական մի երկու տեսակ պատկերները և այլն: Անտառապատ տարերի մէջ որքան ուրախալի և հաճելի էր տեսնել դրաւանտութիւնը և նոյն իսկ հասարակ գրագիտութիւնը մտած: Որքան սքանչելի է, երբ տեսնում էք գիւղացին կարգում, խօսում և առողջօրէն դատում է աւերիչ ընդհանուր հարցերի մասին. նա, բացի իր հողային գործերից, հետաքրքրվում է և ընթերցելի հասարակական, ազգային գործերով: Այստեղ, ուր արեգակի լոյսն անգամ դժուարութեամբ է թափանցում, դուք գտնում էք արդէն գիտութեան և գրականութեան լոյսը:

մէկը, ինչպէս երևում էր, մի բան էր ծեծում: Վարձեա զա նշան էր, և ահա այստեղ էլ մէկը մօտեցաւ օջախին, կրակի վրա դրեց երկաթի ամանը. նա կապար էր հալում. բայց արեց երկաթի կաղաղալը, հրացանի դնակներ էր պատրաստում: Մանաւր բացատրեց Ալանին, որ հարեան գոմում վառօդ են շինում և աւելացնում է.

— Պատրաստվում ենք դարձան համար: Արդէն մեծ պաշար ունենք:

Գնդակներ թափողը մի շատ ջանքի երկտասարդ է, համարեան պատմանի, որի բեղերը նոր են սկսել տալիս: Նա ուղարկութեամբ հետևում է իր գործին, հազարից մի անգամ կարճ պատասխան տալով Ալանին: Վերջապէս նա յայտնեց, որ խմբի գործերը գիտէ Մանասը: Իսկ Մանասը պատմեց, որ մեծ կուս ժամանակ այս պատմանին է սպանել ջուրը վառանին, մանկելով մի վրան, ուր թաղնակ էր փակուրդ գաղանք:

— Մեծ բան էր, հեղուկութեամբ ասաց պատմանին, և կարծես ամաչելով իր արածից, գլուխը կախ արեւ և քիթ տակ փնթփնթաց:

— Ամենքը գնացին քրդերի վրա, ես հօ չը պիտի նստէի տեղս:

Մեծ բան չը կար այս մարդկանց համար. ինչ որ եղել էր, պիտի լինէր: Ամենքը... անողները ամենքն են, անհատ չը կայ, ոչ ոք իր ընկերից լաւ չէ: Բայց մեծ կուրծք—այսպէս էր խոսում անուանում զինացիների կոտորածը—յարուցանում է յիշողութիւններ, որոնց մէջ փայլում էր և անհատը. դա, ի հարկէ, Տէր-Սողոմոն էր: Մարդկանց լեզուն յանկարծ բացվեց. խօսում էր

Մի քանի ժամանակ առաջ այստեղ լուր կար, որ օրհասական մահով անցող թիւրքաց կառավարութիւնը, չը բաւականապէս իր երկրում արած աւերումներով, յանդգնել է և սահմանափակել իր ծախսերը և ուղարկում այս կողմերի թիւրք մահապաշտներին գրգռելու քրտնոտանների դէմ ընդհանրապէս, իսկ հայերի և յոյների դէմ մասնաւորապէս: Պէտք է թիւրքաց կառավարութիւնը խելքն այնքան կորցրել է, որ համարձակվում է նոյն իսկ Ռուսաստանի սահմանների խաղաղութիւնը վրդովելու փորձն անել, մենք գտնէ միայն պիտի ծիծաղենք նրա այդ յիմարութեան վրա: Գուցէ նա կարծում է, որ իրան կաջողի այդպիսի մի բան և դրանով նա կարող է ճնշումն գործել, երկիւղ ազդելով և «սրբազան գրօշակը» բարձրացնելու սպառնալիքով. սակայն այդ ֆանտաստիկական դարձն արդէն անցել է: Այդ տեսակ սպառնալիքները քամիի չլուրի պէս կանչանքն ընդդէմ մօտով: Գիւղացիները սկզբում մեծ իրարանցումի մէջ էին: Սակայն մի փոքր մտածելով և զգալով, որ այսօր իրանք ռուսաց սահմանների մէջ են և թիւրքը չի համարձակվի նրանց մարդին անգամ զիպել, հանգստացան, մանաւոր երբ տեսան, որ լուրն արդէն հասել է տեղական կառավարութեան և նա էլ հարկաւոր միջոցները ձեռք է առել:

Յովհաննէս Ստեփանեանց

Մ Ս Տ Ե Ն Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

«Սմուրնի», Յարութիւն Թուականների, 39 երես, գին 20 և, թիւֆլիս, 1898 թ.

«Սմուրնի» մի երգիծաբանական գրութեւն է և անպիտո գրութեւն: Սմուրնի, старый холостяк-ի պատկերը դժգոյն է և լի հակասութիւններով: Սմուրնի Մակարեանը խօսում է Ծօպէնաւորէից, անդիւր վկայութիւններ է բերում այդ պետի միտք փիլիսոփայի և Պաշկինի գրութեանը, իրեն համարում է հակառակորդ ամուսնութեան և մարդու սիրոյ, բայց «по шучьему велению» կամ աւելի լաւ ասած, հեղինակի քմահաճութեամբ, իսկոյն սիրահարվում է, տեսնելով օր. Աննային, որին խոստովանում է իր սէրը ամենամոտիկ գիմնադրումն իմանալ, վերջացնելով այդ խոստովանութիւնը մօտ չաղ ինքնի ռճով—«զիւր լաւութեւն քեզ ոտների փոշին»: Երևում է, որ հեղինակը հեռուից գիտելով է ծանօթ հարուստ և մայրաքաղաքներում կրթված ամուսնիկների կեանքին, որ նա ցանկացել է նշաւակել իր սատկալով: Սակայն բաւական չէ, որ պ. Ռուսնանեանցի գրութեւնը դուրի է պատկերներից, նա դուրի է և esprit-ից: Միակ բանը, որ կարող է փրկել գեղարուեստականութիւնից դուրի երգիծաբանութիւնը, այդ հեղինակի սրամտութիւնն է, բայց պ. Ռուսնանեանցին այս գրքովում սրամտութիւնն էլ է դաւաճանում և նա հիւրաւարտում է ընթերցողներին: Սակայն այնպիսի չինոս և կապի սրամտութիւններով, որոնք ծովային հիւանդութիւն կարող են պատճառել նուրբ ճաշակ ունեցող մարդկանց: Ահա, օրինակ, ինչպէս է վերջանում Մակարեանի խոստովանութիւնը.—«Մակարեանը (կը լը-

ամբողջ գումը: Մեռած ընկերը գովասանքների, օրհնութիւնների աւարկայ դարձաւ, և այս մարդիկ, որոնք այնքան ժլատ են գովասանքների մէջ, բացարձակ մեծացնում են իրանցից մէկին. իւրաքանչիւրը աշխատում է մի դէպք պատմել, որի մէջ գործում, չարժեքում էր Տէր-Սողոմոնը: Գոմի անդիւններից մարդիկ առաջ եկան, կանգնեցին խորոյի առաջ, բոլոր դէմքերը փայլում են գոհութեամբ, այս գովելին էլ անծանօթ չէ եղել երջանկութիւնը... Նոյն իսկ հիւանդն էլ չարժեք, ինչ որ խօսքեր արտասանեց: Ապա իրենց նահապետական քահանայի մահը, որի մասին լսել էր օտարութեան մէջ: Սպասակներ մահ, բայց ինչպէս նա դիմանում էր, ինչպէս արհամարում էր սպանողներին: Այդ յիշողութիւնը աղբեղութիւն չաւառ:

— Մեռելը մի և նոյն է, ասաց գնդակներ թափող պատմանին:

— Ինչ տեսակ ուղում ես՝ մեռի, դանազանութիւն չը կայ, վրա բերեց մի ուրիշը:

— Մեռել մեռելու մասին երբեք չենք խօսում, բացատրեց Մանասը:

Եւ դարձեալ խօսքը կենդանի տէր-Սողոմոնի գործերին անցաւ: Ալանը բնական խաղաղութեւն պղծողութիւնը: Քահանան խաղաղութեւն ծիւ էր, և ի հարկէ, նրան չին մոռանալ: Բայց Ալանը սխալվում էր: Ահա անուրբ փոխանց. Տէր-Սողոմոնի տեղը բռնեց մի ինչ որ Ալու: Նա մեռել էր կուսի մէջ ստացած վէրքերից, նրան թաղեցին ընկերները, խնայարների ծայրով փող փարեցով գեղեցիկ թմբակի վրա, աղբիւրի կողքին: Նա նոր էր մտել խաւքը, մի երկու գոր-

պտեմ ձեռք ոտների փոշին» ասելուց յետոյ՝ յանկարծ սաղթաբեց և կզակը դիպցրեց աթոռին:—Ախ! օրիիւր-ըա-ա!.. բերանը մնաց չափ: Մակարեանի ընդհանրական ատմաների շարքը դուրս պրծաւ ընդերքներից և ընկաւ ընդուի վրա: Մեղ թուում է, որ պ. Յարութիւն Թուսնանեանցի երգիծաբանութեան ատմաներն էլ դնովի են:

ՆԱՄԱԿ ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ

Մարտի 1-ին

Փետրվարի 28-ին մի խումբ թաւարճաւորներ, մասնակցութեամբ երիտասարդ դերասան Զիմ-չիդեանի, «Бахародное собрание»-ի դահլիճում, ներկայացրին Մոսկովեանցի «Խաթաբալա» կօմիկան: Հակառակ մեր և հասարակութեան ըստպատմին, ներկայացումը բաւական աջող անցաւ: Դերակատարները, չը նայելով որ սրանցից մի քանիսն առաջին անգամն էին բեմ դուրս գալիս, կարողացան բաւականութիւն պատճառել հասարակութեան: Ինչպիսի խաղով փայլեց տիկին Բատաման, նոյնպէս լաւ էին օր. օր. Զիմեան, Մ. Արեշեան ու Ն. Արեշեան: Դերասան Զիմչիդեանի մասին առաջին անգամ չէ կարելի ոչինչ դրական բան ասել, մանաւոր որ նա հանդէս էր եկել Վերջ Մասինանի անշնորհալար և անգոյն դերում: Երիտասարդը աշխատում էր իր դերին խիստ դրամատիկ բնաւորութիւն տալ, հոգի ու սիրտ ներշնչել, սակայն դերն անուղղելի էր: Պ. պ. Արշ. Զոհրաբեանը՝ Զաւրախովի, Խիզանեանը՝ Խաթաբալա կարողացան կենդանացնել մեր առաջ թիւֆլիսի հնազանդ վաճառականների տիպերը: Լաւ էր նոյնպէս և պ. Դեմաքեանը:

Թէպէտ և այստեղ հաւաքուի դէպք է հայկական ներկայացումը, այնու ամենայն, գտնվելով որտեղ որտեղ մարդիկ, որոնք մի տեսակ թըշնամութեամբ վերաբերվեցին դէպքի թատերասերների ձեռնարկութիւնը: Փոխանակ խրախուսելու, որպէս զի կարելի լինէր գէթ իւրաքանչիւր տարի մի անգամ հայերէն ներկայացում տալու, դրանք, «աղբի անուրից խօսողները», քաջութիւն ունեցան բաժնաւորներով զբաղվել և այստեղի հայոց կօշնիայի պատկանող մի քանի միամիտներին էլ համոզել, որ Տրամարկին տոմարներ գնեցուց: Ձը կարծէք, որ թէ այդ անողները անուս վաճառականներ կամ գործակատարներ էին, ոչ, այլ ինտելիգենտներ, հասարակութեան մէջ զիջք բռնեցու յաւանութիւն ունեցող անհասարակութիւններ: Եւ սրանով կարելի է բացատրել, թէ ինչու թատրոնի դահլիճը կիսով չափ դատարկ էր:

Աւանդ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՈՐԾԵԱՆ

Շուշի, մարտի 3-ին

«Մշակ» 25-ամեայ գործունէութիւնը և ամենօրեայ դաւանալը համարելով մի փառաւոր յաղթանակ կուկաւեան հայոց մամուլի ասպարէզում, սրտանց շնորհաւորում ենք և ցանկանում, որ նա դեռ շատ ժամանակ հինգ ամեակներ անցկացնի իր անուսանալի հիմնադրի պարզած դրօշակի տակ, սրի վրա գրված է՝ առաջադի-

ծով ցոյց էր տուել, որ իր ընկերներից յետ չի մնաց և ահա ընկերները նոյն ոգևորութեամբ մեծարում էին նրա յիշատակը...

— Մեռածները լաւ են լինում, յանկարծ ասաց Ալանը:—Նա ձեռք մօտ հիւր եկաւ ոչ թէ այն պատճառով, որ իմանում թէ ինչ ընկերներ էր կորցրել: Եւ ուղում եմ կենդանիներին ճանաչել, ուղում եմ իմանալ թէ ինչ տղամարդիկ կան ձեռք մէջ...

— Այստեղ ամենքն են, պատասխանեցին մի քանի մարդիկ, որի մասինց նայելով:

Իսկ մէկը, մի տախակի դէմքը, ինչպէս երևում էր, ամենքնով անքի չէր տեսել, նստեց Ալանի կողքին, որպէս զի լաւ հասկացնէ նրան թէ ինչու մեռածներն են այստեղ յիշում:

— Վերջն է լաւ, ասաց նա ծպտալով.—միշտ պէտք է սպասել վերջին: Այսօր լաւ եմ, կ'ուզեմ վատ, դրանից ինչ կը լինի: Գիտեմանն է մարդուն ջոկում: Նիքէ հայտնում են գերեզմանը, կը նշանակէ որ վատ է նրա մէջ պառկածը...

— Ուրեմն կենդանի մարդու մասին դուք լաւ կամ վատ չէք ասում:

— Վատը կարելի է, բայց լաւը...

— Մանաւր լաւն էլ է ասում:

— Մանաւր ուրիշ բան է: Մենք միայն նրան ենք հաւատում: Տեսնում է մեղ, ասում է՝ ինչ որ արդար ու ճիշդ է: Նա մեր գլուխն է, նրա պէս իմացող չը կայ...

Այստեղ Մանասը ընդհատեց խօսակցութիւնը, երեք նկատելով որ տղաները գովում են իրան:

— Դու նոր եկար և, ի հարկէ, զարմանում ես,

մոտ թիւն, ճշմարտութիւն և կուս խաւարի դէմ:

Շուշու հայ-աւետարանականների կողմից՝
Կոս. Տէր-Ասատուրեանց

Ախտանիցով, մարտի 1-ին
«Մշակ» 25-ամեայ գործունէութիւնը շնորհաւորում ենք նրա անկեղծ յարգողներն և նրա ուղղութեան հետեւողներն, ցանկալով շատ 25 տարիներ յարաւերելու նոյն ուղղութեամբ, յուրախութեամբ քննելով անկեղծ յարգողների: Ուրախ ենք, որ այստեղ ևս վայելելու ենք ամենօրեայ «Մշակ», որի յաղթութիւնը այսօր պարզ է, ինչպէս արեգակի լոյսը. կեցցէ Գրիգոր Արծրունու հիմնած անխնայ «Մշակ»:

Կարապետ Զալպալեան, Կարապետ Արսիզեան, Գրիգոր Արսիզեան, Ներսիս Յովհաննէս, Համբարձում, Գալուստ, Սարգիս և Կարապետ Գրիգորեան, Գրիգոր Թուրքեան, Յովհաննէս Քեօսեան, Արամ Ներսիսեան, Նահապետ Սիմոնեան, Սարգիս Սիմոնեան, Գարութիւն Մարկոսեան:

Թիֆլիս, մարտի 5-ին

«Մշակ» անթիւ համակրողների հետ՝ շնորհաւորում ենք և մենք «Մշակ» ամենօրեայ դաւանալը: Անչափ ուրախ ենք և ցանկանում ենք, որ շատ 25-ամեակներ բոլորի նա:

Տ. Կոստան Տէր-Մարկոսեան, Նուսէ Նեպոսեան, Խ. Տէր-Պաւլեան, Կատարինէ Մովսիսեան, Կ. Կ. Կապի Տէր-Մարկոսեան, Յովհաննէս Տէր-Մարկոսեան, Բեգլար Թուսնեան, Լևոն Տէր-Պաւլեան, Կ. Համարտիւն Թուսնեան, Կ. Նեպոսեան, Սարգիս Մովսիսեան:

Նուսի, մարտի 1-ին

Ստանալով ամենօրեայ հարաւարկվող «Մշակ» ուրախանում ենք: Շնորհաւորում ենք ամենօրեայ դաւանալը ու գործունէութեան 25-ամեակը:

Բաղդասար Արքայանեանց, Գարութիւն Թուրքեանց, Գարութիւն Միքայելեանց, Կոստան Արքայանեանց, Յովհաննէս Մամարեանց, Տէր-Պարգեանց, եղբ. Բուրխանեանց, Բարսեղ Տէր-Օսանեան, Աւագիւ Արքայանեանց, Հայրապետ Մատուրեան:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Թիֆլիսում շուտով կաւեանայ մի նոր ընկերութիւն ևս, այն է անասնաբուժական ընկերութիւն: Թիֆլիսի անասնաբուժներից կարծես մի յանձնաժողով մշակել է այդ ընկերութեան կանոնադրութիւնը, որն այս օրերս կուղարկվի բարձրագոյն հաստատութեան:

Ժողովրդական լուսաւորութեան միջնորդութեամբ այս օրերս շրջաբերականով յայտնեց, որ երբ աշակերտը մի միջնակարգ դպրոցից տեղափոխվում է միւսը, նա պարտաւոր չէ նորից վերադառնալ լուսնային թոշակի, եթէ նա տուել է թոշակը անաւջին դպրոցում և միայն պէտք է լրացնի թոշակի պակասորդը, եթէ երկրորդ դպրոցի թոշակի գինը աւելի բարձր է, քան առաջին դպրոցում:

Կառավարութիւնը թող է տուել դուստրօնները գաղթել արտասահման, եթէ նրանք ցանկանան, միայն մի պայմանով, որ նրանք ալ

ասաց նա Ալանին:—Ապախի, մի երկու օրից յետոյ կը ճանաչես ամենքին:

— Վաղը ինձ այստեղ չես տեսնի:

— Այդքան շուտ քեզ բաց թողնել չէ կարելի: Ձեռք է, մենք պարտաւոր, դու պարտաւոր. վաղուց է քեզ հետ որո չեմ արել: Գիտես որքան առատ է որսը այս կողմերում. եղիկները հօտերով են ման գալիս: Ձիւնը խոր է, Աստուծու անասունները փակել չեն կարողանում: Ով ինչ ուղում է լինի, բայց քեզ պէս հրացան խիտ չի լինի: Մենք կը գնանք...

— Գոմի չէ կարելի, ինչքանից չէք ասում:

— Դա գովասանք չէ. կ'ոտարարն էլ կարող է լաւ հրացան խիտ լինել: Հա, ձեռքը դու Բիւրսում չես եղել:

— Այստեղ էլ սար է, չէ:

— Այստեղ ինչ սար է: Այստեղ մեր ձեռքից է: Դու պիտի տեսնես այն տեղերը, ուր մենք ապրում ենք ամառը: Յուրտ ես ուղում, այնտեղ է, ձիւն ես ասում: Գաղաթներն մօտ: Խօսք եմ տալիս հարկը որք զանել, արջի որք...

— Դուք այժմ էլ գնում եք այնտեղ:

— Միշտ ման ենք գալիս... Այս գոմի մէջ որ մեղ չի կերակրի...

— Դա ճիշդ է, դուք համ գովութիւններ պիտի անէք, համ կերակուր գտնէք ձեզ համար:

— Երկուսն էլ դժուար բաներ չեն: Տղերք, լաւ կանն է որքան խօսեցիք... Այժմ պէտք է մի կտոր հաց ուտել: Մեր Ալանինց ցոյց տանք թէ ինչ մեծ ունի Բիւրսի գետաբեր...

(Կը շարունակվի)

ևս յոյս չունենան, որ վերադարձին կարող են
ստանալ իրանց հախկին հողերը: Արտասահ-
ման գնալով նրանք առ միշտ կորցնում են հո-
ղաբաժինների վրա ունեցած իրանց իրաւունք-
ները:

Մենք արդէն հաղորդեցինք, որ Քուլթայի
հասանգհական դատարանում կեղծ վկայութեան
մէջ մեղադրված նախկին ոստիկան Ախլիզեդե-
նիի դործի քննութեան ժամանակ երեւան եկան
Քուլթայի ոստիկանապետ Սվլանովի գանա-
զան գեղծումները և չարագործութիւնները: Թիֆ-
լիսցիներն լաւ յայտնի այդ ոստիկանապետը,
անմեղ անձանց վրա մեղադրանքներ բարդելու
նպատակով կեղծ թղթադրամներ էր տարածում,
Ախլիզեդենիի օգնութեամբ: Ի հարկէ, դատաւ-
անական իշխանութիւնը չէր կարող անտար-
բեւ մնալ այդպիսի գեղծումների վերաբերմամբ,
բայց մնալ այդպիսի գեղծումների պարտի պրօկուր-
ուստի և դատաստանական պարտի պրօկուր-
ուստի հաղորդում են տեղական լրագրիչնե-
րը, ինչպէս հաղորդում են Քուլթայի հասանգհական
ընդ առաջարկել է Քուլթայի հասանգհական
վարչութեան քրէական պատասխանատուութեան
նշխարի Սվլանովին՝ կեղծ վկայութիւն տա-
լու համար: Այդ յանցանքի մէջ մեղաւոր ճանաչ-
վածները գրկվում են բոլոր իրաւունքներից և
աքսորվում Սիբիր:

«НОВОСТИ» լրագիրը հաղորդում է, որ Պետեր-
բուրգում Կովկասեան առեւտրական-արդիւնաբե-
րական բանկի հիմնելու հարցը չուտով վերջնա-
կան լուծումն էր ստանալ: Այդ բանկը պէտք է
բաժանմունքներ ունենայ Մոսկուայում, Նիժնի-
Նովորոդում և Թիֆլիսում:

Բազուրի պօլիցիմէյստի իշխան Վօլոյմսկի և
Թադիսկի, «Кавказ» լրագրի
խօսքով, փոքր էր մնացել, որ այս օրերս մի
չարափառ խաբէրայութեան զոր հաւանային: Գի-
շերվայ 2 ժամին, երբ իշխան Վօլոյմսկի պուր-
տում էր քաղաքում, նրա կառքը կանգնեցրեց
մի ինչ որ թուրք, և Թադիսկի կողմից տուեց
նրան մի ծրար: Տոն գալով, պ. պօլիցիմէյս-
տերը բացեց ծրարը, և դարմանքով գտաւ նրա
մէջ 300 ռուբլի: Հետեւել օրը պօլիցիմէյս-
տերը տեղեփոխով հարցրեց Թադիսկին, որը
պատասխանեց, թէ փողը ինքն ուղարկել է
իշխան Վօլոյմսկու ինդիկներ: Բանից երեւում
է, որ Թադիսկի մօտ գիշերը գնացել է մի
անձանի մօտ, և տուել է մի նամակ, որի
մէջ իշխան Վօլոյմսկի փոխ է ուղարկել Թադի-
սկի 300 ռ. մինչև հետեւել առաւօտը: Մի փոքր
դարմանքով Թադիսկի չը վստահացաւ. փողը յանձ-
նել անձանի մօտ, և նրա հետ ուղարկեց
իր մարդուն: Ճանապարհին այդ մարդը փախաւ,
իսկ Թադիսկի ծառան տուեց անձամբ ծրարը
իշխան Վօլոյմսկու, հանդիպելով նրա կառքին
փողոցում: Այդպիսով այդ խորամանկ խաբէրա-
յութիւնը չաղողվեց հասարակ պատահմունքի
հնարով:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳՈՐԷ ԱՅՐԻՔԱՆԸ ՀԱՍԿԱՆԱՆ

Գերմանական կառավարութիւնը յետ կանչեց
Կրետէի ափերում գտնվող «Օրէնդուրգ» նաւը:
Գերմանական լուրջ լրագրիչները մէկը ասում է,
որ այդպիսով Գերմանիան յուշիկ քայլերով հե-
ռանում է եւրօպական կոնցէրտի դաշինքից:
Բարի ճանապարհ, կանները մենք: Հասկանալ
որ ամեն օրինակով գտնվող խանգարելուց լաւը
լուր յետ քաշվելն է—դա էլ մի առաքելութիւն
է և այդ առաքելութեան, ինչպէս երեւում է,
ընդունակ է նոյն իսկ գերմանական անտոգի քա-
ղաքականութիւնը: Ճիշդ է արդեօք յիշած գեր-
մանական լրագրի գուշակութիւնը,—մենք չը
գիտենք: Բայց որ հեռանալով Կրետէի հարցից,
Գերմանիան չառնչակում է մնալ նոյն առաւ-
պեական հրէշը, որ մի առանձին սիրով երե-
ւանք է առհասարակ թող կազմուածքներ էր
կանուում,—այդ աւելի քան պարզ է անհերքելի
է: Ցայտնի է որ նորադրոյն աւետարանի հեղի-
նակ Վիլհելմ II Թիւրքիայի թիկունքը դառաւ
այն իսկ վճռական քայլին, երբ Մեծ մարդաս-
պարը հաշիւ պիտի տար իր արածների համար:
Մարդկայի և Սեղանի տակ ձեռք բերած վիճի-
խարի հեղինակութիւնը մի ուրիշ արժանաւայել
գործի համար գործադրել չիմացաւ: Վիլհելմ I-ի
թուրք, բացի անպիտի գործերից, որոնք փոք-
րիկներ և թուրք լափող հրէշի անասման կազմե-
ն են սպառնացնում: Մարդասպանների կառա-
վարութիւնը մտաւ այդ հեղինակութեան տակ և
իր բոլոր բռնաւորի ոճիւրներից յետոյ դեռ դափ-
նիների վրա էլ հանգստացաւ...

Այժմ հերթը հասել է ուրիշ մարդասպաններին
և Վիլհելմ դարձեալ սարի պէս կանգնած է նը-

րանց ետեւում, յայտարարելով, որ քանի ինքը
Գերմանիայի տէրն է, Կուրա կղզին չի անցնի
ամբրիկացիների ձեռքը: Եւ դա ֆրաղա չէ մի-
այն: Ձուր չէ, որ գերմանական հանձարը օր
օրի վրա հրաշալի գիւտեր է անում ռազմական
գործիքները ամենամուրա և ամենասաւառ կա-
տարելագործութիւններին հասցնելու մէջ: Ձուր
չէ, որ այժմ Գերմանիայում ձուրում են այնպի-
սի թնդանութիւններ, որոնք մի քանի 60 գնդակ
են արձակում: Դրանք պատրաստութիւններ են,
որոնք կարող են լուցիկը հարկաւոր Կուրաներ,
միայն այն պատճառով, որ գերմանական հա-
յեաքցին դուր չեն գալիս: Փոքր-Ասիայի վերա-
բերմամբ նրանք գերմանական լուրիւնը դուր
մեցին խօսողների, զարհուրողների բերանին,
Կրետէն խեղդելու և Յունաստանը արձամարհե-
լու համար նրանք մի կարճ միջոցով տեղափոխ-
վեցան Թեսալիայի դաշտերը: Այժմ էլ նրանց
համար նոր անպարէլ կայ—Ապանիան:

Բայց Թիւրքիայի վերաբերմամբ Գերմանիան
դեռ չա՛ն ունէր, ուստի փոքր ի շատէ հասկա-
նալի էր նրա անտարդաբարութիւնը: Փոքր-Ա-
սիայի դաշտերում, աղգաբնակութեան սպառնա-
լուց յետոյ, պիտի ծաղկեն գերմանական գաղթա-
կանութիւնները, ինչ վերացական հասկացողու-
թիւն է կարող փոխարինել այս անխայտի, չո-
չափելի օգուտը:—Բայց միթէ նոյն շա՛նը պիտի
գտնէ Գերմանիան և հեռաւոր Կուրայում: Կա-
կեղծում ենք: Այդտեղ Գերմանիան գործում է
դէպի արհեստն ունեցած սիրոյ դրամներ: Դո՛ւն
չո՛ւտ կը հասկանայ այդ դէպքում էլ այն, ինչ
հասկացաւ Կրետէի հարցում. այսինքն շո՛ւտ կը
ձանձրանայ խանգարողի դերից: Կրկնում ենք,
դա էլ առաքելութիւն է...

Պրօֆէսոր Տրաչեկիկի նորերս հրատարակած
իր մի գրքի մէջ մի առանձին գլուխ է նուիրել
Դանի վրա նստած դեկադենտին: Այդպէս է
նա անուանում Վիլհելմ II-ին: Եւ իրաւ, նոր ա-
ւետարան հրատարակելուց յետոյ, նա պատ-
րաստվում է այցելել Նրուսադէմ, երկրպագել
Քրիստոսի գերեզմանին: Սուլթանը մեծ պատ-
րաստութիւններ է տեսնում իր բարեբարի բա-
րեբաղի և անխորձ ճանապարհորդութեան հա-
մար: Բայց հարկաւոր կարմիր սուլթաններ
հարկը տարինների պատրաստութիւններով կա-
րող են իւրացնել Պաշտախայի հովիտներում ա-
ռաչին անգամ քարոզած այն պատգամը, որ
հօգը միշտ պարտաւոր է մի բաժակ ցուրտ
ջուր տալ տանջվածին, թողլին: Նա այժմ էլ
հնչում է, այդ երկնային պատգամը...

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐԻՔԻԱՅԻՆ

Մ ու չ, փետրվարի 9-ին

Քաղաքում գտնվող թիւրքաց զօրքերն գնացին
Վանի կողմը, իսկ տեղական 3—400 զինուոր-
ները, երկու շաբաթ առաջ, ուղարկվեցան Ձը-
խուր՝ Ուշալիսում Մուսա բէկի դիւրը: Մաւնի-
կը, Մուսա բէկի տղայ Ջալալը և միւս բէկերի
միջև տեղի ունեցած ընդհարումներին ու եղեռ-
նական դէպքերին վերջ դնելու և, որ և է կեր-
պով, խանգարված հաշտութիւնն կայացնելու
համար:

Խիտ ձմեռվան սառնամանքի ներքեւ ամեն
ինչ կապվել կաշկանդվել է: Կառավարութիւնն
ամեն միջոցներով տուրքը կը հաւաքէ: Գիւղա-
ցիների մէկ հատիկ ոչխար կամ այլ անասունը
անպայման կը ծախէ, այն ևս կէս գնով, ի հար-
կէ: Թէպէտ գիւղօրէից կապալաու շահնա—
միւլթէլիներին ամբարած հացատուրիները դեռ
չեն ծախվել, սակայն, դժբաղդաբար, փող չը
լինելու պատճառաւ խցճուկ հայ գիւղացին սո-
վի ճանկերում կը նուաղի: Նրկարամեայ «Կո-
րած» դարձրեցին կանաչը անդադար ինդրա-
մատոյց կը լինել փոխանորդ Վարդան վարդա-
պետին և հեռեւեալ երեք կէտից մէկը կը պա-
հանվեն:—«Ամուսնայ, ապրուստի միջոց, կամ ա-
մուսնալուծութիւն»:

Առ այժմ միլիթարականն այն է, որ Ս. Առա-
քելոյ վաճիքի վաճաճայր Օսմանէս վարդապետը
պտուց է դիւրել մէկիսի որբիկներին անուա-
նացուցակ կազմելու, որովհետեւ նոյն վաճիքում
որբանոց պիտի բաց անվի:

Ուշադրաւ և ամենազգուշիկ նորութիւնն է Ավ-
րանցի Կարապետ մուլա-վարդապետը: Այդ «սե-
ւահագին» ոչ Աստուծոց կը վախճայ և ոչ էլ
մարդուց կամայի, բոլորովին բացարձակ գնա-
ցիկ բազմել է յիշեալ գիւղերում, որպէս միւլադուր,
և սուլթանական հրամաններ կարճակէ հէք գիւ-
ղացիներին: Մինչև անգամ կը ճգնի բուռնացի
միջոցով հայ աղվիկներին թիւրքերի վրա պա-
կել. փորձեր եղել են արդէն: Ձը մոռնա՞նք ա-
ռել, որ դա այն յուզանքներից է, որոնք Մասնոյ
ջարդը ընդուն ժամանակումըն ներկայանալով
անմաթմաբար վկայեցին կառավարութեան ան-
մեղութիւնն և սաստնչիւնի յանցաւորութիւնը:

Եւ ամաթնոյակ էլ կը ստանայ: Կեցցէ հայ կղե-
ւարի:

ՆԱՄԱԿ ԻՏԱԼԻԱՅԻՆ

Մ ի լ ա ն, մարտի 12-ին

Մարտի 5-ին, Հռօմից 4 կիրօմետր հեռու
Cellere villa-ում տեղի ունեցաւ մի ողբերգա-
կան մեղադրութիւն երկու պատգամաւոր-
ների՝ այն է Կալաբրօտիի և Մալօլաի մէջ: Նը-
բոր յարձակումի ժամանակ Մալօլա օրի մի
հարուածով պատուեց Կալաբրօտիի կողմը,
լեզուն և թէ ամբողջ բերանը. վերջից սկսեց
անմիջապէս մեծ քանակութեամբ արեւն հոսա-
նելուց եղող բժիշկները իսկոյն յայտնեցին վեր-
ջի վտանգաւոր վնասը: Կալաբրօտի այլ ևս չը
կարողանալով ոտքի վրա կանգնել՝ ուժանոցաւ
ընկաւ իր սէկունդանտների գիրկը, առանց մի
բառ արտասանելու: Արեւն այնպէս արագ էր
հոսում, որ տեղն ու տեղը խեղդեց նրան: Բը-
ժիշկները արեւեստական կերպով ուզում էին
չնշառութիւնը վերականգնել, սակայն իզուր: Կա-
լաբրօտի արդէն արեւաբաժնի մեռած էր:

Կալաբրօտին ծնվել է 1842 թ. Միլանում. նա
յայտնի էր ամբողջ Իտալիային: Գարեբալդիի
սիրելի զաւակներից էր. շատ անգամ կռւել է
նա իր մեծ մաէստրօի հետ միասին Իտալիայի
թշնամիների դէմ: Այո, նա սրտով Գարեբալ-
դիական էր և աւաղ, այսօր ամբողջ Իտալիան
ողբում է իր հարազատ զաւակի կորուստի վրա:
Կալաբրօտի, բացի պատգամաւոր լինելուց, յայտ-
նի էր որպէս հրաշալի հեւետօր, բանաստեղծ,
դրամատուրգ, վերջապէս դէմօկրատիայի մեծ
պաշտպան. նրա պիեսները ամեն օր ներկա-
յացնում են Իտալիայի բեմերի վրա: Կալաբրօ-
տին իստօրիկ հակառակ էր միլիտարիզմին,
սրանից 10 տարի առաջ մեղադրուի հրաւրեց
Իտալիայի ամբողջ բանակը մի գործի համար,
որ այստեղ չեմ ցանկանում պարզել: Նա իր
կեանքում 33 անգամ մեղադրուել է, իսկ 34-ը
անգամում սոսկալի կերպով զո՛ւ գնաց:

Հռօմում տեղի ունեցաւ Կալաբրօտիի յու-
ղարկաւորութեան հանդէսը: Հանդուրեցելի բնա-
կարանից մինչև երկաթուղու կայարանը փո-
ղցիները լի էին ժողովուրդ. ամբողջ Հռօմը ներ-
կայ էր. ներկայ էր նաև Rudini, որ պատեւ
էր մի թանգազին պատկով: Camera-ի բոլոր
պատգամաւորները, մօտաւորապէս 300 հոգի,
ներկայ էին նոյնպէս. Կրիսպի և թէ կրիսպիա-
կանները բացակայ էին, արդէն յայտնի է ա-
մենքին, ի հարկէ, թէ ինչու, և վերջապէս մի
մեծ ցաւ չէ:

Ան թէ հանդէսը ինչպէս էր կազմած. 1)
Գարեբալդիականներն ընկերութիւնը, որի ան-
դամն էր հանդուցեալը, մօտաւորապէս 1000 հո-
գի, ներկայ էին իրանց երեք գոյնի դրօշակով և
մի անագին կարմիր մեխակի պսակով. դրօշակը
պատած էր սև քօղով: 2) Հանդուգեականները
իրանց կարմիր զինարկներով և կարմիր դրօշա-
կով նոյնպէս մի անագին պսակով: 3) Հռօմի
ընկերավարականները իրանց կարմիր ու պարզ
դրօշակով, որի վրա գրված էին հետեւեալ խօս-
քերը. «Proletari di tutti i paesi, unitevi!»
սրանք ևս բերել էին մի անագին մուրճ, կարմիր
մեխակի շինած: Այդ ընկերութիւնների թիւը
հասնում էր մօտաւորապէս 100-ի, որոնց աւե-
լորդ կամ համարում մէկ-մէկ յիշել. այդ բոլոր
ընկերութիւնները ունեն իրանց սեփական մու-
զիկան, և բոլորն էլ ներկայ էին:

Նըր հանդէսը չարժիքից, երաժշտութիւնը սկսեց
տխուր տուրի մարշը և այսպէս անելով հասան
երկաթուղու կայարանը: Դադարը հանգստացրին
և անմիջապէս սկսեցին ճառեր կարդալ. կարդա-
ցողներն էին Կոստա Մանդէս (ընկերավար), Մաց-
ցա, Բարբիալի, Մերլինօ և Մարչէլլի: Յայտնի
Կոստա Մանդէսն վերջացնելով իր ճառը, սաս-
տիկ կերպով բողբեց մեղադրութեան սխա-
տէմի դէմ: Հաղւել թէ նա վերջացրել էր իր
խօսքերը, յանկարծ գոչեց ժողովուրդը՝ «Կեցցէ
Cavallotti, vogliamo abolizione del duello»,
որ նշանակում է՝ մեղադրութեան ջնջումն
եղբ ուղարկ ձառակիսօք յիշեց նոյնաման մի
դէպը՝ յայտնի ընկերավար Լաստի մեղադար-
տութեան մէջ սպանվելը: Վերջապէս դադար
դրին առանձին պատրաստած դնացի մէջ: Գնա-
ցողների թիւը այնքան շատ էր, որ անմիջապէս
10 վազօն աւելացրին: Նըր գնացքը չարժիքից
տեղից, ժողովուրդը միաբերան գոչեց՝ «Գնա՛ս»
բարն մեր պաշտպան Cavallotti: Հռօմից մին-
չև Միլան, որ բաւական երկար ճանապարհ է,
բոլոր կայարաններում ժողովուրդը սպասում էր
զագաղին պատկներով և իր վերջին բարենեւն
էր տալու, այնպէս որ մինչև Միլան հասնելը
պատկների թիւը արդէն հասաւ մօտաւորապէս
1000-ի:

Առաւօտեան ժամը 6 1/2-ին դիւակը արդէն

Միլանումն էր, կայարանում յատկապէս պատ-
րաստած բոսօնօրի մէջ դրած. ամբողջ բոսօն-
օրն սև լաթով էր ծածկված: Ժողովուրդը ար-
դէն ժամը 7-ից սկսեց հաւաքվել. փոքր ժամա-
նակից յետոյ ամբողջ Միլանը այնտեղ էր. թէ
բոլոր խանութները և թէ գործարանները, ա-
ռանց բացառութեան, բոլորն էլ փակ էին: Յայ-
տարարութիւններ կային փակցված դռների
վրա, այս խօսքերով: «Lutto Nazionale» (աղ-
գային սուգ): Իտալիայի բոլոր համալսարանների
ուսանողութիւնը ներկայ էր. ամեն մի համա-
լսարան իր առանձին պսակն ունէր. նոյնպէս և
եկել էին Միլանի չրջակայքից: Կային ծրան-
սիայի պարլամենտի ներկայացուցիչները, իրանց
մի անագին կարմիր պսակով, որի վրա գրված
էր «ազատութիւն սիրողին»: Նախ քան դրանց
Միլան գալը, հեռագրով ցաւակցութիւն էին
յայտնել. հեռագրի տակը ստորագրված կային
մօտաւորապէս 200 անուններ, որոնց մէջ կար
և յայտնի ընկերավար Փօրէսի անունը: Հանգու-
ցեալը ծրանսիայի համակրութիւնն էր ներկա-
յացնում Իտալիայի պարլամենտում:

Ժամը ուղիղ 10-ին սկսվեց յուղարկաւորու-
թեան հանդէսը. ներկայ էին աւելի քան 185
զանազան ընկերութիւններ, իրանց դրօշակնե-
րով, պատկներով և մուգիկայով. դրանց մէջ
աչքի էին ընկնում գարեբալդիականները, ընկե-
րավարականները և հանդուգեականները: Հաղւել
թէ չարժիքից հանդէսը յանկարծ լսվեց դարձ-
բաղիական օրհներգը, յետոյ հանդուգեականնե-
րը իրանց մարտիկները անցնին, և վերջապէս
ընկերավարականները իրանց սիրուն հիմն: Յան-
կարծ հաղարաւոր ձեռքեր սկսեցին ծափահարել
և գոչել՝ «Կեցցէ ազատութիւն». սրանից յետոյ
սկսեցին նուազել մեղադրածոց տուրի մարշը և
այսպէս տարան մինչև Cimitero monumentale
կոչված գերեզմանոցը: Կարդացին ճառեր՝ յայտ-
նի ընկերավար և կրիտիկ Turati, Mussi, Ro-
mussi, Rampoldi, Colojani, De-Andreis, Pantano, և վերջապէս քաղաքագլուխ Signore
Vigoni. Ժամի արդէն 5 էր, դադարը թողլին
գերեզմանոցի մեռելատան մէջ. երկու օրից յե-
տոյ դիւակ կամ կարին կամ թէ չէ Dagniente
կոչված դիւղը կը թաղեն: Սպասում են կոա-
կին: Կալաբրօտի մահը թագաւորի վրա ևս
վատ է ազդել:

Մովակ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍՊԱՍՏԱՆԻՆ

Մ ա ռ ա ղ ա, փետրվարի 20-ին

Փետրվարի 12-ին, հինգշաբթի, Կարգանանց
տօնի գիշերը, սիրողների խումբը այստեղ տուեց
մի ներկայացում յօդուտ կառուցանելի աղգային
զարդի: Ներկայացրին Վրչակ Բ. ողբերգու-
թիւնը, հեղինակութիւն Գալֆայանի, և «Անա-
նուս» կատակա կատակերգութիւնը:

Մեր սիրողներ ոչ մի ջանք չէին ինայել ներ-
կայացման աղողութեան համար: Կատակերգու-
թիւնը, չը նայած որ Նիլսաբէթի դերը կատա-
րում էր սիրողներից մէկը, նոյնպէս աշող ան-
ցաւ: Որովհետեւ տեղը շատ փոքր էր, ուստի
ընդամենը 50 մարդու տեղ էր պատրաստված.
տոմսակները նոյն իսկ բաւականութիւն չը տը-
ւին, ուստի առաջին գիշերը տղամարդկանց
յատկացնվելով, փետրվարի 13-ին, միւս գիշերը,
կրկնվեց մի և նոյն ներկայացումը՝ կանանց հա-
մար: Նրկու գիշերներն էլ սենեակը լի էր հան-
դիսականներով: Ժողովուրդը թատրոնի պահանջ
է դրում քիչ-քիչ, ուստի սիրողների խումբը վրձ-
ուել է բաւականութիւն տալ հասարակութեան
պահանջներին: Աղողութիւն:

Այստեղ աղգային զարդը կառուցանելու հա-
մար արդէն տեղ գնված է և պատրաստութիւն-
ները տեսնվում են. մտադրութիւն կայ հէնց այս
պարտիքից սկսել գործը:

Նըրանքները գայնամային են:

Առան

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Բէյտերի գործակալութիւնը հետեւեալ հեռա-
գրին է ուղարկել Կ. Պօլսից եւրօպական լրա-
գրիչներին: Նըր գերմանական և անգլիական
կառավարութիւնները կը ներկայացնեն իրանց
պարլամենտներին յոռական փոխառութեան ե-
րաշխաւորութեան ծրագիրը, իսկոյն սուլթանին
կուղարկել մի յիշատակադիր, որով կը յայտնվի
նրան, թէ նա պարտաւոր է պատերազմական
տուգանքի առաջին վճարը ստանալուց յետոյ
իրագործել դաշնագրով յանձն առած պարտա-
ւորութիւնները: Յաջորդ վճարները կը տրվին
միայն այն ժամանակ, երբ կը ստացվի ապացոյց,
թէ յունական հողը դատարկվում է թիւրքաց
զօրքերից բոլորովին կանոնաւոր կերպով: Ենի
փաշան, Կիարեբէրիի նախկ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԱՐԵՆԻՍԵՐՆԵՐԸ ԿԱՅՄԱՆՈՒՄ Է Ի ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
1-ին, վարչութեան շինութեան մէջ կը
կշեռքը 10-րդ քաղաքամասում, Աւաղեան
ընդ է տեսնել վարչութեան մէջ ամեն օր
2—2